

1881.
NEW ZEALAND.

TRANSLATION OF WEST COAST ROYAL COMMISSIONERS' REPORTS
OF 1880.

WHAKAMAORITANGA O NGĀ KORERO WHAKAATU O NGĀ
KOMIHANA

I WHAKATURIA E TE KAWANA I RARO I "TE TURE UIUI MO NGĀ WHENUA I RIRO I TE RAU-
PATU, ME TE WHAKAWA MO NGĀ HEREHERE MAORI, 1879."

Laid on the Table of the House by the Hon. Mr. Hall, with leave of the House.

KORERO O TE TŪATAHI.

Ki a His Excellency Sir HERCULES GEORGE ROBERT ROBINSON, G.C.M.G., &c., Kawana o Nui
Tireni.

KIA PAI MAI E TE KAWANA,—

He tono atu tenei na maua e Te Kawana kia whakaae mai koe kia tukua atu tenei korero
ki a koe he ara taki i to maua korero nui, no te mea e rua nga tino kupu e ki ana maua me wha-
katau inaianei tonu kei mau mau noa nga mahi mo nga marama e haere ake nei.

1. TE KUPU MO TE WHENUA MANIA.

Ara te kupu me aha ranei te whenua e takoto nei i waenganui i nga awa o Waingongoro me
Oeo; ko taua whenua, ko tona tino putake i mua o tona rironga i te patu na Ngatiruanui a ko
ona eka hui katoa 120,000 eka a ko nga eka o ena i te Mania 30,000.

Maumau ki noa te tangata kua maha nga tau o te whakaaro o nga tangata tutu o te Takutai ki
te Hauauru kia tu ratou ki te whakakore i to tatou noho ki taua whenua, a maumau ki ranei tera
atu te take o to ratou whakakore i to tatou noho i te whenua, haunga to ratou whakakino i te ruri-
tanga o te whenua i te tau kua pahure ake nei. Engari kahore i penei te whakaaro o nga tangata
Maori noho tuturu; era e tika te ki ko nga tangata Maori i tino whai take era ratou e whakaae
ki to tatou noho ki taua whenua ki te mea kua ata whakaritea he rahui mo ratou; na ehara atu
tenei i te tika ko te tino take o te mutu kino o taua ruritanga ko te kore whakarite rahui mo
ratou. Kua puta nga kupu ki a ratou era o ratou kainga mahi ika, tanumanga, me nga ngakinga kai e
whakaarohia a ka hoatu nga "Rahui nui" ma ratou, otira kahore rawa i whakaaturia atu kia ratou
nga wahi ma ratou. Huri ke ana, akoua ana te Apiha o taua kotinga kia kua rawa e whakaaturia
atu he kupu mo nga Rahui ki te kore e whakaaetia e te Kawanatanga. A i te wa i puta te kupu
whakaoho ki nga Minita i muri mai, a i nga marama e rua o mua o te pananga o nga kairuri o te
he e puta mai i runga i tenei mahi puku, kahore i tahuri ki te mahi. A no muri rawa (i muri o
te pananga o nga kairuri) i hohoro te ki kia whakaritea he Rahui a kia makatia ki nga mapi,
mahia ketia ana ki Poneke a kahore i whakaaturia ki nga Tangata Maori; a ko aua mea i meatia nei
kahore i rite ki o ratou whakaaro a kahore ratou i ea.

E kore te whakaaro o nga Tangata Maori e ata rata mai i runga i tenei tikanga mahi puku kum-
enga roa a i runga ano i te mea e tiuo whakaarohia ana e ratou i nga mea katoa. Ko to ratou wha-
kaaro tenei, era ranei o ratou kainga noho e tau ki a ratou kahore ranei. E kore rawa te tangata mohio
ki te hoko whenua Maori e whakaaro era e riro tetahi whenua ahanoa nei ki te mea kahore a i a i
ata whakarite Rahui mo te hunga hoko: a kahore i puta te whakaaro era e rere ke te tikanga mo
tenei whenua i riro i te rau o te patu i Taranaki. Kahore he maha nga take kia ata whakaarohia mo
te mahinga i tenei. Me te mea kua whakarerea e te Karauna tona mana ki te whenua a ko atu o te awa
o Waingongoro i runga i te riro i te rau o te patu a kua whakaaetia te hoki o nga tangata Maori ki
taua whenua. E 70,000 eka o te whenua riro i te rau o te patu i te takutai kua whakahokia i te tau
1867 ki nga iwi. Ko te kupu a Ta Tanara Makarini o 1872, Ko te whenua o waenganui o Waingon-
goro me Hangatahua awa "abakoa kua puta te kupu kua riro i te rau o te patu" e kore e tika kia nohoia
kia ata rite ra ano te wahi ma nga tangata Maori, kahore tenei kupu i whakahokia. Rahi ake i te
160,000 eka o nga whenua o roto o te whenua kua riro i te rau o te patu kua riro i nga Maori te hoko
i runga i nga Tiiti tika: a 180,000 nga eka kua utua ki te takoha a ki era atu utu. A i runga ake i
enei mea katoa ko nga iwi katoa o te Takutai kua uru rahi ake iti iho ranei to ratou mahi ki te mahi
porewarewa a kua whakaaro ratou ko tenei mea te riro i te rau o te patu he mea noa a ma te mahi atua
a Te Whiti e whakahoki mai ta ratou whenua.